

Izraz otrokovega počutja v šoli in odnosu do učiteljice v otroški risbi

ZLATKA CUGMAS

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta,
Koroška 160, SI-2000 Maribor

IZVLEČEK

Avtorica predstavlja raziskavo, katere problem je bil ugotoviti povezanost med kakovostjo otrokovega odnosa do učiteljice, otrokovim počutjem v šoli in otroško risbo z naslovom Jaz in moja učiteljica, kakor tudi povezanost med naštetimi spremenljivkami in otrokovim spolom in starostjo ter delovno dobo in izobrazbo učiteljice. V raziskavi je sodelovalo 234 prvo- in četrtošolcev ter njihove učiteljice, ki so izpolnile ocenjevalno lestvico o otrokovem obnašanju do učiteljice, ki je predstavljala mero kakovosti otrokovega odnosa do učiteljice. Otroci so izpolnili ocenjevalno lestvico, ki je obravnavala njihovo počutje v šoli in občutek sprejetosti od učiteljice. Rezultati raziskave so pokazali pozitivno zvezo med otrokovim obnašanjem do učiteljice in počutjem v šoli. Otrokovo obnašanje do učiteljice in počutje se izraža tudi v otroški risbi. V diskusiji navajam vprašanja, ki so se porodila ob predstavljeni raziskavi in ideje za nadaljnja raziskovanja omenjene problematike.

Ključne besede: otrokov odnos do učiteljice, počutje v šoli, otroška risba

ABSTRACT

EXPRESSION OF THE CHILD-TEACHER RELATIONSHIP IN A CHILD'S DRAWING

The author discloses her survey, which tackles the problem of pinpointing the correlation between the quality of the child-teacher relationship, the way children feel in school and a child's drawing entitled Me And My Teacher, as well as the correlation between innumerable variables and the child's sex and age on the one hand, and the teacher's work experience and level of education on the other. The survey covers 234 first-year and fourth-year primary school pupils and their teachers. The latter filled in a form including a scale of grades of the child-teacher relationship, which served as a criterion for determining the degree of quality of the child-teacher relationship. The children filled in a similar form with a scale of grades of the way they feel in school and of how they feel they have been accepted by their teacher. The results of the survey show a positive correlation between the child-teacher relationship and how they feel in school. The child-teacher relationship and the way they feel in school are also reflected in their drawings. In the subsequent discussion I discuss the questions raised by the survey and specific ideas for further research.

Key words: child-teacher relationship, the way children feel in school, child's drawing

I. PROBLEMATIKA

Dovolj je le bežen pogled v šolski razred, da ugotovimo velik pomen, ki ga imajo odnosi med učenci in učitelji za otrokovo počutje v šoli, motivacijo za učenje, šolski uspeh ... V raziskavi, ki jo predstavljam v tem prispevku, sem si zastavila vprašanje, ali se otrokova predstava odnosov z učiteljem in njegovo počutje v šoli izražata tudi v njegovi risbi. Predvidevala sem, da je odgovor pritrdilen. Če bi bila otroška risba zgovoren kazalec otrokovih odnosov z učiteljem in počutja v šoli, bi lahko bila v veliko pomoč učiteljem, šolskim svetovalnim delavcem in ne nazadnje otroku.

Kot trdijo klinični psihologi (po Fury, Carlson in Sroufe, 1997), nebesedna narava risb daje otroku svobodo, da izrazi čustva in vedenja, ki bi jih sicer težko ocenjevali. Še posebej je risba kot metoda proučevanja primerna za otroke, stare pet do enajst let (Koppitz, 1968; po Fury, Carlson in Sroufe, 1997). To je namreč obdobje, ko se otrokove sposobnosti izražanja svojih občutkov in misli z besedami šele razvijajo. V risbi pa lahko otrok prikaže svoja zavedna in nezavedna vedenja, želje, potrebe in konflikte. V risbi se izrazi otrokov delovni model sebe, drugih ter zvez med sabo in drugimi (Bowlby, 1973; po Fury, Carlson in Sroufe, 1997).

Misel, da je risba pomembno psihodiagnostično sredstvo, je že stara. Leta 1885 se je v literaturi pojavila ideja, da lahko na osnovi spontane otrokove risbe osvetlimo otrokov razvoj in osebnost. Temu so sledile številne deskriptivne razvojne študije otroške risbe (Tušak, 1997). Leta 1926 je Florence Goodenoughova razvila test, ki je temeljil na otrokovi sposobnosti risanja moža in je predstavljal test inteligentnosti (Cox, 1992). Leta 1963 je Dale Harris ta test dopolnil in revidiral. Nastal je Test risanja moža (Draw a Man test ali DAM) kot test mentalne zrelosti in ne inteligentnosti. Meri otrokovo dejansko in ne potencialno funkcioniranje. Temelji predvsem na analizi števila narisanih delov telesa, proporcij teh delov in njihovi povezanosti s celotno figuro. Izračunani inteligenčni kvocient (IQ) prikazuje otrokov relativni položaj v primerjavi z drugimi otroki v ustrezni skupini. Povprečen rezultat za celotno skupino je 100. Ker dekleta na splošno narišejo več detajlov kot fantje, obstajajo ločene norme za izračun IQ za dečke in deklince (Cox, 1992). Elizabeth Koppitz (1968; po Cox, 1992) je proučila Test risanja človeka (Draw a Person test ali DAP). Tudi pri tem testu je možno izračunati IQ.

Rezultati na predstavljenih risarskih preizkusih pomembno korelirajo z rezultati na drugih testih inteligentnosti, čeprav zveze niso posebno visoke. Še posebno pa padajo po 12. letu otrokove starosti, ko se pomembno poveča število detajlov v otroški risbi (Cox, 1992). Vsekakor pa pomenijo ti preizkusi le dopolnilo klasičnim razvojnim testom in jih ne smemo uporabljati kot samostojna merila splošne inteligentnosti (Tušak, 1997).

Že leta 1949 je Karen Machoverjeva uporabila Test risanja človeka (DAP) za ocenev otrokove osebnosti. Sklepala je, da "risanje osebe reprezentira izraz sebe ali svojega telesa v okolju" (1951; po Cox, 1992). Otroka prosimo, da nariše dve figuri, različnih spolov. Gre za psihoanalitično interpretacijo risbe. Ta test še danes pogosto uporabljajo v klinični praksi. Bil pa je deležen tudi številnih kritik. Mnenje, s katerim se večina strokovnjakov strinja, je, da test nudi zanesljiv globalni vpogled v otrokovo prilagoditev, manj zanesljive pa so sodbe, ki temeljijo na specifičnih simbolih risbe, kot je npr. kvaliteta črte, način, kako je določen del telesa narisana, in podobno (Cox, 1992).

Poleg 30 razvojnih postavk, ki jih je opredelila Elizabeth Koppitz (1968; po Cox, 1992) in bi jih naj upoštevali pri vrednotenju risb človeka, je oblikovala tudi 30 emocionalnih indikatorjev, na osnovi katerih bi spoznali otrokovo emocionalno prilagojenost ali motenost. Primerjala je te kazalce emocionalne prilagojenosti pri otrocih, ki so obiskovali normalne šole in so jih učitelji ocenili kot dobro prilagojene, in otrocih, ki so

bili vodeni kot pacienti v otroških klinikah. Stopnjo prilagojenosti ali motenosti so ocenili na osnovi celotnega števila emocionalnih indikatorjev v otrokovi risbi. Avtorica namreč meni, da pravilne diagnoze ne moremo narediti na osnovi posameznih indikatorjev, ker se problemi in anksioznost kažejo na različne načine pri različnih otrocih in na različne načine pri istem otroku v različnih situacijah. Torej ne moremo reči, da je neki otrok anksiozen ali kako drugače moten, če nariše človeško figuro brez rok. Treba je upoštevati več indikatorjev risbe skupaj. Pa tudi pri tovrstnem zaključevanju moramo upoštevati otrokovo starost, socialno in kulturno okolje ter drugo.

Poleg teh, ki sem jih predstavila, poznamo še več drugih bolj ali manj znanih risalnih preizkusov. Od tematskih risalnih preizkusov naj omenim še risanje družine, živali in igralne ali šolske situacije, od netematskih pa prosto risanje, čečkanje in teste dopolnjevanja risb (po Tušak, 1997).

V raziskavi, ki jo predstavljam v tem prispevku, sem si zastavila naslednje raziskovalne cilje:

- ugotoviti kakovost otrokovih odnosov z učiteljico na osnovi ocenjevalne lestvice otrokovega obnašanja do učiteljice v bolj ali manj stresnih situacijah;
- s pomočjo vprašalnika ugotoviti, kako otrok ocenjuje svoje počutje v šoli, in sicer ali rad hodi v šolo, ali se ima v šoli lepo in ali se počuti sprejetega s strani učiteljice;
- ugotoviti, ali obstajajo v otrokovem obnašanju do učiteljice, počutju v šoli in simbolih v otroški risbi razlike med dečki in deklicami, med drugo- in četrtošolci, med otroki, katerih učiteljice imajo različno izobrazbo in delovno dobo;
- ugotoviti povezanost med otrokovim obnašanjem do učiteljice, počutjem v šoli in simboli v otrokovi risbi z naslovom Jaz in moja učiteljica.

Oblikovala sem ocenjevalno lestvico otrokovega obnašanja do učiteljice, s katero sem želela proučiti odnose med učenci na razredni stopnji osnovne šole in njihovimi učiteljicami, razredničarkami. V postavkah lestvice sem zajela predvsem intimnost med učencem in učiteljico, učenčevo zaupanje učiteljici in iskanje oz. sprejemanje nasveta, pomoči ter tolažbe od učiteljice v situacijah, ki so za učenca bolj ali manj stresne. Tovrstno otrokovo obnašanje do učiteljice sem kratko poimenovala "občutek varnosti". Teoretično osnovo za oblikovanje lestvice predstavljajo študije Howesove in Hamiltonove (1992a, 1992b), ki sta podobno problematiko proučevali pri mlajših otrocih.

Predvidevala sem, da obstajajo pomembne zveze med različnimi merami otrokovega odnosa do učiteljice (obnašanje do učiteljice, ocena počutja v šoli in simboli v otroški risbi) in da ne obstajajo pomembne razlike med dečki in deklicami, drugo- in četrtošolci ter učenci, ki jih poučujejo učiteljice z različno izobrazbo in delovno dobo, v obnašanju do učiteljice, počutju v šoli in simbolih v otroški risbi z naslovom Jaz in moja učiteljica.

V raziskavi so sodelovali vsi učenci izbranih razredov osnovnih šol, za katere lahko rečemo, da so za naš prostor povsem običajni. To pomeni, da teh otrok ne moremo označiti kot rizičnih. Ti otroci nimajo težjih fizičnih in psihičnih motenj. Zato sem pričakovala, da bo večina obravnavanih otrok izražala občutek varnosti v odnosu do učiteljice in da bo ocenjevala svoje počutje v šoli pozitivno. Zaradi istega razloga sem oblikovala tudi predpostavko, da bodo simboli v otroški risbi manj ekstremni, zveze med temi simboli in kazalci otrokovega odnosa do učiteljice in počutja pa nižje. Pri oblikovanju ciljev raziskave me je vodila predvsem potreba in želja po uporabnosti dobljenih rezultatov, saj menim, da lahko tudi znotraj nerizične populacije otrok odkrijemo zadostno variabilnost njihovega odnosa do učitelja in počutja v šoli. Dobrodošlo bi bilo, da bi strokovnjaki znali preko simbolov v otroški risbi relativno hitro oceniti kakovost

odnosov med učenci in učitelji. Zavedati se moramo, da takšne ocene nikakor ne bi bile povsem natančne, kajti interpretacija otroške risbe je izredno zapletena, zanjo je potrebno veliko znanja in izkušenj, otrokov risalni izdelek pa je odvisen od številnih dejavnikov (glej Cox, 1992). Vsekakor pa bi morale biti te ocene dovolj veljavne, da bi jih lahko v določenih primerih razumeli kot namig, da je potrebna temeljitejša obravnava ali vsaj, da je treba vložiti večje napore v oblikovanje ustreznih medosebnih odnosov.

II. METODOLOGIJA

II.1. Preizkušanci

V raziskavi je sodelovalo 234 otrok (133 oz. 56,8 % fantov in 101 oz. 43,2 % deklic). Obiskovali so prvi (99 oz. 42,3 %) oz. četrti razred (135 oz. 57,7 %) osnovne šole v treh srednje velikih slovenskih mestih. Starost prvošolcev je bila od 7 do 8 let, starost četrtošolcev pa od 10 do 11 let. V raziskavi so sodelovale tudi njihove učiteljice - razredničarke (teh je bilo 11). Naključno so bile izbrane tri za slovenske razmere običajne osnovne šole, tako so bili izbrani tudi šolski razredi (teh je bilo 11). V raziskavi so sodelovali vsi učenci izbranih razredov (razredi so šteli od 15 do 25 učencev). Delovna doba učiteljic je bila od 0 do 32 let, njihova izobrazba pa je segala od srednje šole do fakultete, prevladovala pa je višja šola.

II.2. Pripomočki

a) Ocenjevalna lestvica otrokovega obnašanja do učiteljice

Lestvica ima štirinajst postavk, ki opisujejo otrokovo obnašanje do učiteljice v različnih, bolj ali manj stresnih situacijah (ko ga prizadene vrstnik, ko se mu doma kaj neprijetnega zgodi, ko ga kaj boli, ko česa ne ve ali ne zna in podobno). Učiteljice so na osnovi 5-stopenjske lestvice (od 1 - absolutno ni takšen do 5 - absolutno je takšen) ocenile, koliko postavke veljajo za določenega otroka. Vse postavke izražajo otrokov občutek varnosti (glej postavke v tabeli 2). Izračuni Pearsonovih koeficientov korelacije pokažejo, da so vse zveze med ocenami postavk lestvice statistično pomembne (od $r = 0,19$, $p = 0,007^{**}$ do $r = 0,70$, $p = 0,000^{***}$). Lestvica ima zelo dobro notranjo konsistentnost ($\alpha = 0,92$).

b) Ocenjevalna lestvica otrokovega počutja v šoli

Otroci so odgovorili na tri vprašanja, in sicer:

- Kako rad hodiš v šolo?
- Kako lepo se imaš v šoli?
- Kako rada te ima učiteljica?

Vprašanja so opremljena s slikovno prilogo. Na tej vsakemu zapisanemu vprašanju sledijo risbe treh shematično narisanih otrok, ki izražajo različna čustva, pod njimi je zapisano njihovo ime (Ži, Žo, Žu) in pod imeni še odgovor, ki bi ga naj dali ti hipotetični otroci. Otrok, ki izraža razočaranje, odgovarja "ne maram hoditi v šolo", "nimam se lepo" oz. "učiteljica me nima rada"; otrok, ki ima nevtralen izraz, odgovarja "še kar rad hodim v šolo", "imam se še kar lepo" oz. "učiteljica me ima še kar rada"; otrok, ki izraža veselje, pa odgovarja "zelo rad hodim v šolo", "v šoli se imam zelo lepo" oz. "učiteljica me ima zelo rada". Vrstni red (prvo, srednje oz. zadnje mesto od leve proti

desni) shematičnih risb otrok s podnapisi, kakor tudi variiranje njihovih imen, je bilo določeno po slučaju.

Otroci odgovarjajo tako, da obkrožijo ime tistega hipotetičnega otroka, katerega odgovor najbolj ustreza njihovemu lastnemu počutju.

Odgovore vrednotimo tako, da negativnim pripišemo oceno 1, nevtralnim oceno 2 in pozitivnim oceno 3. V nadaljnji analizi podatkov sem obravnavala ocene posameznih postavk ločeno, kakor tudi seštevek teh ocen. Izračuni Pearsonovih koeficientov korelacije pokažejo, da so vse zveze med ocenami postavk lestvice statistično pomembne (od $r = 0,38$, $p = 0,000^{***}$ do $r = 0,51$, $p = 0,000^{***}$). Cronbachov koeficient interne konsistentnosti alpha je 0,69.

c) *Risba z naslovom Jaz in moja učiteljica*

Otroci so sprejeli naslednje navodilo: "Nariši sebe in svojo učiteljico. Če želiš, lahko k temu še kaj dodaš. List papirja obrni vodoravno ali navpično, kakor želiš. Uporabiš lahko barvne svinčnike, svinčnik ali radirko." Dobili so bel list papirja, format A4. Uporabili so svoje barvice oz. svinčnik. Vsak je imel najmanj 12 barvic, ki so vsebovale vse osnovne barve.

V analizi podatkov sem obravnavala 33 simbolov v otroški risbi (poimenovani so v tabelah od 4 do 7). Nekaj sem jih povzela iz raziskav drugih avtorjev (glej Fury, Carlson in Sroufe, 1997), večino pa sem si morala zaradi specifičnosti problematike zamisliti novih.

II.3. Postopek

Otroci so narisali risbo in izpolnili ocenjevalno lestvico o svojem počutju v šoli v dopoldanskem času, med rednim poukom. Časovni razmik med risanjem risbe in izpolnjevanjem lestvice o počutju je bil 3 do 5 dni. Podatke sta zbirali v ta namen izurjeni absolventki Pedagoške fakultete v Mariboru, učiteljice pa niso bile prisotne. Otrokom smo zagotovili anonimnost podatkov, ki so jih posredovali. Učiteljice so izpolnjene ocenjevalne lestvice o otrokovem obnašanju vrnilo v roku enega tedna.

Otroške risbe sva vrednotili dve ocenjevalki (poleg mene še absolventka Pedagoške fakultete, ki z ostalo problematiko raziskave ni bila seznanjena). Neodvisno sva ocenili, ali se simboli, zapisani na seznamu, v risbi pojavljajo ali ne. Če je bil simbol na risbi prisoten, sva na seznamu zapisali 1, če ni bil prisoten, pa 0. Glede simbolov, pri katerih ni bilo ujemanja v oceni, ali so na risbi prisotni ali ne, sva neujemanje prediskutirali in sprejeli skupno odločitev, ki se je upoštevala v nadaljnji analizi podatkov.

III. REZULTATI Z DISKUSIJO

III.1. Otrokovo obnašanje do učiteljice in počutje v šoli

Tabela 1: Deskriptivne vrednosti ocen otrokovega obnašanja do učiteljice in počutja v šoli

	M	SD	Me	Mo	Min	Max
Postavka 1	3,58	1,20	4	4	1	5
Postavka 2	3,70	1,12	4	4	1	5
Postavka 3	4,03	0,99	4	5	1	5
Postavka 4	3,94	0,96	4	4	1	5
Postavka 5	4,07	0,92	4	4	1	5
Postavka 6	3,89	0,99	4	4	1	5
Postavka 7	3,53	1,15	4	4	1	5
Postavka 8	3,81	0,95	4	4	1	5
Postavka 9	4,27	0,83	4	5	1	5
Postavka 10	4,21	0,85	4	5	1	5
Postavka 11	4,03	0,86	4	4	1	5
Postavka 12	3,88	1,01	4	4	1	5
Postavka 13	3,88	1,07	4	5	1	5
Postavka 14	4,18	0,91	4	5	1	5
Obnašanje	55,33	9,30	56	55	27	70
Počutje	7,70	1,40	8	9	3	9
Počutje 1	2,41	0,64	2	3	1	3
Počutje 2	2,53	0,58	3	3	1	3
Počutje 3	2,57	0,55	3	3	1	3

Legenda:

Postavka 1-14 postavke Lestvice otrokovega obnašanja do učiteljice (vsebine postavk glej v tabeli 2);

Obnašanje seštevek ocen na vseh postavkah Lestvice otrokovega obnašanja do učiteljice;

Počutje seštevek ocen na vseh postavkah Lestvice otrokovega počutja v šoli;

Počutje 1- 3 postavke Lestvice otrokovega počutja v šoli.

Kot kaže tabela 1, otroci v obnašanju do učiteljice večinoma izražajo občutek varnosti, njihovo počutje v šoli pa je pozitivno. Ti rezultati se ujemajo s postavljenimi hipotezami, kakor tudi z ugotovitvami drugih avtorjev (Cassidy, 1988; Howes in Hamilton, 1992a, 1992b; Cassidy in Berlin, 1994) v zvezi s kakovostjo otrokovih odnosov do staršev in vzgojiteljev. V raziskavah razvoja otrokove navezanosti odkrivajo, da je pri otrocih najpogosteje zastopana kategorija Varnost, ki jo tudi v odnosih do teh drugih oseb označuje prijateljstvo, intimnost, pogovor, bližina in podobno (glej Sroufe, Cooper in DeHart, 1996).

III.2. Dejavniki, povezani z otrokovim obnašanjem do učiteljice in počutjem v šoli

Tabela 2: Rezultati enosmerne analize variance razlik v obnašanju do učiteljice glede na različne dejavnike (otrokov spol; razred, ki ga otroci obiskujejo; izobrazbo učiteljice)

Postavka oz. kategorija		M	SD	
2. Če se mu zgodi kakšna nerodnost, mi to pove.	dečki	3,50	1,13	F(1,232) = 11,09 p = 0,001***
	deklince	3,98	1,07	
3. Ko pridem zjutraj v razred, se me razveseli (se nasmeji, me pozdravi ali začne kaj pripovedovati).	dečki	3,74	1,01	F(1,232) = 29,21 p = 0,000***
	deklince	4,41	0,83	
4. Če doživlja stres, išče ali z veseljem sprejme mojo pomoč, nasvet.	dečki	3,74	1,00	F(1,232) = 14,17 p = 0,000***
	deklince	4,21	0,84	
5. Sprejme ali upošteva moje mnenje.	dečki	3,86	0,97	F(1,232) = 18,10 p = 0,000***
	deklince	4,36	0,77	
6. Ko ga prizadene vrstnik, mi to pove.	dečki	3,76	1,01	F(1,232) = 5,69 p = 0,018*
	deklince	4,07	0,95	
7. Ko se mu doma kaj neprijetnega zgodi, mi to pove.	dečki	3,33	1,10	F(1,232) = 9,57 p = 0,002**
	deklince	3,79	1,17	
8. Ko doživlja stres, z veseljem sprejme mojo bližino (npr. dotik).	dečki	3,58	0,91	F(1,232) = 20,11 p = 0,000***
	deklince	4,12	0,91	
9. Ko ga kaj boli (npr. trebušček), mi to pove.	dečki	4,12	0,84	F(1,232) = 10,22 p = 0,002**
	deklince	4,47	0,78	
12. Ko česa ne razume, me vpraša.	dečki	3,74	1,07	F(1,232) = 5,99 p = 0,015*
	deklince	4,06	0,90	
14. Rad se pogovarja z mano.	dečki	4,05	0,88	F(1,232) = 5,68 p = 0,018*
	deklince	4,34	0,93	
Skupna ocena otrokovega obnašanja do učiteljice	dečki	52,77	9,33	F(1,207) = 23,50 p = 0,000***
	deklince	58,76	8,11	
Počutje 2	dečki	2,44	0,62	F(1,232) = 6,31 p = 0,013*
	deklince	2,63	0,50	
Skupna ocena otrokovega počutja	dečki	7,30	1,49	F(1,232) = 6,67 p = 0,010**
	deklince	7,77	1,23	
11. Ko česa ne zna ali ne ve, poišče ali sprejme mojo pomoč.	1. razred	4,19	0,95	F(1,232) = 6,59 p = 0,011*
	4. razred	3,90	0,76	
Počutje	1. razred	8,45	1,05	F(1,232) = 119,22 p = 0,000***
	4. razred	6,81	1,20	
Počutje 1	1. razred	2,83	0,52	F(1,232) = 104,41 p = 0,000***
	4. razred	2,10	0,55	
Počutje 2	1. razred	2,78	0,49	F(1,232) = 37,53 p = 0,000***
	4. razred	2,34	0,58	
Počutje 3	1. razred	2,85	0,39	F(1,232) = 53,91 p = 0,000***
	4. razred	2,36	0,57	
1. Če je v stresu, ga hitro in brez težav potolažim.	srednja	4,08	0,80	F(2,231) = 4,26 p = 0,015*
	višja	3,52	1,27	
	visoka	3,32	1,11	

2. Če se mu zgodi kakšna nerodnost, mi to pove.	srednja višja visoka	4,35 3,57 3,65	0,75 1,12 1,28	$F(2,231) = 7,73$ $p = 0,001^{***}$
3. Ko pridem zjutraj v razred, se me razveseli (se nasmeji, me pozdravi ali začne kaj pripovedovati).	srednja višja visoka	4,57 3,93 3,87	0,60 1,00 1,18	$F(2,231) = 6,93$ $p = 0,001^{***}$
4. Če je v stresu, išče ali z veseljem sprejme mojo pomoč.	srednja višja visoka	4,38 3,93 3,48	0,59 0,95 1,12	$F(2,231) = 7,80$ $p = 0,001^{***}$
5. Sprejme in upošteva moje mnenje.	srednja višja visoka	4,46 4,02 3,87	0,61 0,93 1,06	$F(2,231) = 4,36$ $p = 0,014^*$
6. Ko ga prizadene vrstnik, mi to pove.	srednja višja visoka	4,73 3,75 3,68	0,51 0,99 0,98	$F(2,231) = 17,86$ $p = 0,000^{***}$
7. Ko se mu doma kaj neprijetnega zgodi, mi to pove.	srednja višja visoka	4,13 3,39 3,55	0,95 1,18 0,99	$F(2,231) = 6,63$ $p = 0,002^{**}$
8. Ko je v stresu, išče ali z veseljem sprejme mojo bližino.	srednja višja visoka	3,92 3,88 3,32	0,80 0,95 1,01	$F(2,231) = 4,94$ $p = 0,008^{**}$
9. Ko ga kaj boli, mi to pove.	srednja višja visoka	4,57 4,29 3,81	0,69 0,81 0,95	$F(2,231) = 7,60$ $p = 0,001^{***}$
Počutje	srednja višja visoka	7,49 7,31 8,55	1,48 1,35 1,12	$F(2,231) = 11,05$ $p = 0,000^{***}$
Počutje 1	srednja višja visoka	2,46 2,32 2,84	0,65 0,63 0,52	$F(2,231) = 9,24$ $p = 0,000^{***}$
Počutje 2	srednja višja visoka	2,54 2,46 2,87	0,61 0,58 0,43	$F(2,231) = 6,99$ $p = 0,001^{***}$
Počutje 3	srednja višja visoka	2,49 2,54 2,84	0,61 0,56 0,37	$F(2,231) = 4,51$ $p = 0,012^*$

Legenda: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

V tabeli 2 so omenjene vse postavke Ocenjevalne lestvice otrokovega obnašanja do učiteljice razen postavka št. 10 ("Moja pohvala ali kritika mu je zelo pomembna.") in postavka št. 13 ("Če mu naredim krivico, me na to opozori.").

V tabeli 2 so prikazane le statistično pomembne razlike v obravnavanih spremenljivkah, ne pa tudi statistično nepomembne.

Kot je razvidno iz tabele 2, v večji meri izražajo občutek varnosti v odnosu do učiteljice deklice kot dečki. V šoli se bolje počutijo deklice kot dečki oz. prvošolci kot četrtošolci. Glede obnašanja do učiteljice obstaja le ena statistično pomembna razlika med prvo- in četrtošolci. Ob neznanju večkrat prosijo za pomoč oz. jo sprejmejo prvošolci kot četrtošolci. Najbolj pozitivno so ocenile obnašanje otrok do njih samih

tiste učiteljice, ki imajo srednjo šolsko izobrazbo. Možno je, da ob teh učiteljicah otroci v največji meri občutijo varnost, možno pa je tudi, da so učiteljice s srednjo izobrazbo le manj kritične oz. stroge ocenjevalke otrokovega obnašanja. V večini primerov so učiteljice z višjo izobrazbo višje ocenile občutek varnosti, ki ga v odnosu do njih izražajo učenci, kot učiteljice z visoko izobrazbo. Obratno velja za dejavnik delovne dobe učiteljice. Kot so pokazali izračuni Pearsonovih koeficientov korelacije, obstaja izmed štirinajstih možnih kar deset statistično pomembnih zvez med delovno dobo učiteljice in otrokovim obnašanjem do nje (od $r = 0,13$, $p = 0,05^*$ do $r = 0,29$, $p = 0,000^{***}$). Višja je delovna doba učiteljic, višje so ocenile pojavljanje otrokovega obnašanja, ki izraža občutek varnosti, in obratno. Obstaja le ena statistično pomembna zveza med učiteljičino delovno dobo in ocenami postavk otrokovega počutja v šoli. Ta zveza pa je negativna (glej tabelo 3). Tudi izračun Pearsonovega koeficienta korelacije med skupno oceno počutja in delovno dobo učiteljice ($r = -0,15$, $p = 0,021^*$) kaže negativno zvezo. Zanimivo je, da so otroci, ki imajo učiteljico z visoko izobrazbo, najbolj ocenili svoje počutje v šoli (glej tabelo 2). Rezultati enosmerne analize variance so pokazali, da se skupna ocena otrokovega obnašanja do učiteljice ne razlikuje pomembno med prvo- in četrtošolci.

III.3. Povezanost med otrokovim obnašanjem do učiteljice in počutjem v šoli

Tabela 3: Pearsonovi koeficienti korelacije, izračunani med ocenami otrokovega obnašanja do učiteljice in ocenami otrokovega počutja v šoli ter delovno dobo učiteljic

	Počutje 1	Počutje 2	Počutje 3		Počutje 1	Počutje 2	Počutje 3
Postavka 1	.18**	.02	.00	Postavka 9	.07	.07	.17**
Postavka 2	.22***	.09	.06	Postavka 10	.10	.08	.24***
Postavka 3	.27***	.12	.14*	Postavka 11	.23***	.15*	.28***
Postavka 4	.14*	.08	.05	Postavka 12	.18**	.12	.20**
Postavka 5	.20**	.11	.18**	Postavka 13	.16*	.08	.02
Postavka 6	.21***	.11	.02	Postavka 14	.13*	.00	.07
Postavka 7	.19**	.10	.05	Obnašanje	.31***	.17*	.22***
Postavka 8	.09	.05	.15*	Delovna doba	-.11	-.12	-.13*

Legenda: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; Postavka 1-14 postavke Lestvice otrokovega obnašanja do učiteljice (vsebino postavk glej v tabeli 2); Obnašanje ... seštevek ocen na vseh postavkah Lestvice otrokovega obnašanja do učiteljice.

Iz tabele 3 je razvidno, da obstajajo številne pomembne pozitivne zveze (čeprav nizke) med otrokovim obnašanjem do učiteljice in ocenami njegovega počutja v šoli. Pearsonov koeficient korelacije med skupno oceno otrokovega obnašanja do učiteljice in skupno oceno otrokovega počutja v šoli je prav tako pozitiven ($r = 0,30$, $p = 0,000^{***}$), kar pomeni, da bolje kot se učenci v šoli počutijo, več občutka varnosti izražajo v odnosu do učiteljice, in obratno.

Izračun Pearsonovih koeficientov korelacije kaže, da je skupna ocena otrokovega obnašanja do učiteljice pozitivno povezana z delovno dobo učiteljice ($r = 0,26$, $p = 0,000^{***}$) in negativno povezana z njeno izobrazbo ($r = -0,26$, $p = 0,000^{***}$), kar me še močneje vodi k predpostavki, da so najbolj kritične pri ocenjevanju otrokovega obnašanja učiteljice s krajšo delovno dobo in višjo izobrazbo. Moramo pa biti pri interpretaciji teh rezultatov previdni, saj je v raziskavi sodelovalo majhno število učiteljic.

III.4. Analiza risbe z naslovom *Moja učiteljica* glede na otrokov spol in razred

Vprašala sem se, ali obstajajo pomembne razlike v simbolih, ki se pojavljajo na risbah z naslovom *Jaz in moja učiteljica*, med dečki in deklicami ter med prvo- in četrtošolci.

Tabela 4: Rezultati HI-kvadrat testov za ugotavljanje razlik med dečki in deklicami v risanju simbolov na risbi Jaz in moja učiteljica.

Simbol	HI-kv.	df	p	Simbol bolj pogosto rišejo
16. Podrobnosti na risbi otroka.	8,88	1	,003**	deklice
17. Podrobnosti na risbi učiteljice.	11,64	1	,001***	deklice
19. Uporaba temnih barv.	8,56	1	,003**	dečki
22. Na otroku ali/in na učiteljici so narisani zobje.	5,24	1	,022*	dečki
23. Dlani niso narisane na samopodobi ali učiteljici.	4,51	1	,034*	dečki
24. Učiteljica je narisana kot moški.	30,70	1	,000***	dečki
25. Na risbi samopodobe ali učiteljice ni obraza.	9,68	1	,002**	deklice
31. Učiteljica je na levi, risba samopodobe na desni strani papirja.	8,36	1	,004**	deklice

Legenda: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

V tabeli 4 so prikazani rezultati le za tiste simbole, pri katerih so razlike med spoloma statistično pomembne.

Kot kaže tabela 4, lahko na osnovi primerjave risbic dečkov in deklic ugotovimo, da deklice bolj pogosto rišejo podrobnosti na samopodobi in na risbi učiteljice, kar se ujema z ugotovitvami drugih avtorjev (glej Cox, 1992; Tušak, 1997), da dekleta bolje rišejo detajle. Bolj pogosto narišejo tudi dlani. Dejstvo, da dečki pogosteje narišejo učiteljico v moški podobi kot deklice, razlagam z ugotovitvijo, da je risba učiteljice pogosto le ponovljena shema samopodobe. Deklice bolj pogosto rišejo učiteljico na levi strani, sebe pa na desni strani papirja. Leva stran naj bi predstavljala ženskost, desna pa moškost (Tušak, 1997). Bolj pogosto ne narišejo obraza samopodobi (ker je samopodoba z obrazom obrnjena proti učiteljici). Manj pogosto uporabljajo temne barve in rišejo zobe.

Tabela 5: Rezultati HI-kvadrat testov za ugotavljanje razlik med prvo- in četrtošolci v risanju simbolov na risbi Jaz in moja učiteljica.

Simbol	HI-kv.	df	p	Simbol bolj pogosto rišejo
1. Otrok je narisani manjši kot učiteljica.	9,35	1	,002**	1-šolci
2. Nariše okolico šole: park, igrišče ali bazen.	14,73	1	,000***	1-šolci
3. Nariše simbole: sonce, srce, drevo ali/in rožo.	26,23	1	,000***	1-šolci
7. Učiteljčina usta v obliki črke U.	11,88	1	,001***	1-šolci
8. Otrokova usta so v obliki črke U.	12,91	1	,000***	1-šolci
9. Narisan je sošolec.	8,03	1	,005**	1-šolci
10. Nepopolna risba samopodobe in/ali učiteljice.	32,07	1	,000***	4-šolci
11. Učiteljčine roke so odročene.	11,48	1	,001***	1-šolci
12. Dialog med otrokom in učiteljico.	12,96	1	,000***	1-šolci
13. Učiteljčine roke so narisane tesno ob telesu.	7,42	1	,006**	4-šolci
14. Roke na risbi samopodobe so tesno ob telesu.	9,56	1	,002**	4-šolci
15. Prepreka (npr. klop, stena) med otrokom in učiteljico.	4,65	1	,031*	1-šolci
16. Podrobnosti na risbi otroka.	39,32	1	,000***	4-šolci
17. Podrobnosti na risbi učiteljice.	24,16	1	,000***	4-šolci
18. Uporaba svetlih barv.	12,19	1	,000***	1-šolci
22. Na otroku ali/in na učiteljici so narisani zobje.	11,19	1	,001***	4-šolci
26. Risba samopodobe in/ali učiteljice je v okviru.	5,19	1	,023*	1-šolci
27. Samopodoba in/ali učiteljica ni narisana.	13,91	1	,000***	1-šolci
29. Učiteljica je narisana v zgornjem delu papirja.	6,46	1	,011*	4-šolci
32. Otrok ali/in učiteljica sta narisana na sredini papirja.	17,00	1	,000***	4-šolci

Legenda: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. V tabeli 5 so prikazani rezultati le za tiste simbole, pri katerih so razlike med razredi statistično pomembne.

Kot kaže tabela 5, četrtošolci redkeje kot prvošolci prikažejo realno velikostno razmerje med risbo samega sebe in učiteljice, kar pomeni, da njihova risba učiteljice ni manjša od risbe samopodobe. Bolj pogosto ne dokončajo risb oseb (ne narišejo nog). Morda je razlog v tem, da je velikostna razlika med njimi in učiteljico v resnici manjša kot pri prvošolcih ali pa lahko rezultate razložimo s tem, da četrtošolci pogosteje rišejo portrete.

Četrtošolci manj pogosto izpustijo risbo samega sebe ali učiteljice, a tudi manj pogosto rišejo okolico šole, to je naravo, park, igrišče, bazen, cesto in podobno, kakor tudi simbole, kot so srce, sonce, rožo ali drevo. Prav tako manj pogosto narišejo sošolca. Sprašujem se, ali je vzrok ta, da četrtošolci veliko bolj kot prvošolci upoštevajo naslov risbe in ne rišejo stvari, ki jih navodila izrecno ne zahtevajo. Zato se tudi prepreka (klop, stena) med risbo samega sebe in učiteljice ter uokvirjena podoba osebe manj pogosto pojavljata v njihovih risbah.

Četrtošolci manj pogosto narišejo nasmejan obraz učiteljice in samega sebe (usta v obliki črke U) in odročene roke učiteljice, kar razlagam s tem, da starejši otroci vedno manj uporabljajo stalne sheme risanja, njihove risbe so bolj realistične (glej Cox, 1992).

Četrtošolci bolj pogosto narišejo podrobnosti na risbi samopodobe in risbi učiteljice. Samo četrtošolci rišejo zobe. Rezultati se ujemajo z ugotovitvami drugih avtorjev (Pogačnik Toličič, 1986), da s starostjo otrok vnaša v svoje risbe vedno več elementov.

Četrtošolci bolj pogosto rišejo učiteljico v zgornjem delu papirja in bolj pogosto narišejo sebe in/ali učiteljico na sredini papirja. Zgornja cona papirja predstavlja mentalno shemo, srednja cona pa emocionalno sfero (Tušak, 1997).

Obstaja še nekaj razlik med prvo- in četrtošolci, in sicer četrtošolci manj pogosto prikažejo dialog, bolj pogosto narišejo roke tesno ob telesu, manj pogosto uporabljajo svetle barve.

III.5. Povezanost med simboli v otroški risbi in otrokovim obnašanjem do učiteljice ter počutjem v šoli

Tabela 6: Rezultati enosmerne analize variance za ugotavljanje razlik v otrokovem obnašanju do učiteljice med otroki, ki narišejo različne simbole na risbi Jaz in moja učiteljica.

Simbol		N	M	SD	
4. Telesi otroka in učiteljice se dotikata.	0	151	56,10	9,38	F(1,160) = 5,09 p = 0,025*
	1	11	62,55	4,55	
5. Med otrokom in učiteljico je interakcija.	0	100	54,64	9,60	F(1,160) = 11,68 p = 0,001***
	1	62	59,60	7,84	
11. Učiteljičine roke so odročene.	0	122	55,83	9,52	F(1,139) = 4,29 p = 0,040*
	1	19	60,63	8,51	
12. Dialog med otrokom in učiteljico.	0	145	56,01	9,39	F(1,159) = 6,24 p = 0,014*
	1	16	62,00	5,76	
24. Učiteljica ni narisana kot ženska.	0	135	57,10	9,56	F(1,163) = 3,99 p = 0,047*
	1	30	53,40	7,19	
25. Otrokov obraz ni viden.	0	156	56,11	9,16	F(1,164) = 4,52 p = 0,035*
	1	10	62,40	7,32	
27. Otrok in/ali učiteljica ni narisana.	0	162	56,54	9,27	F(1,171) = 7,35 p = 0,007**
	1	11	48,73	8,84	
33. Papir je obrnjen navpično.	0	137	55,28	9,17	F(1,171) = 4,33 p = 0,039*
	1	36	58,92	9,90	

Legenda: *p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001. V tabeli 6 so prikazani rezultati le za tiste simbole, pri katerih so razlike med obnašanjem do učiteljice statistično pomembne; 0 ni opisanega simbola, 1 je opisan simbol.

Iz tabele 6 je razvidno, da višjo stopnjo varnosti v otrokovem obnašanju do učiteljice izražajo naslednji simboli: telesi otroka in učiteljice se dotikata; med otrokom in učiteljico je prikazana interakcija (ena oseba je obrnjena z obrazom ali s telesom k drugi; osebi sta obrnjeni druga proti drugi; osebi imata skupno aktivnost; osebi se držita za roko; prikazan je dialog z napisom v oblaku); odročene roke učiteljice (te roke so pogosto obrnjene proti učencu); z besedilom v oblaku je prikazan dialog med otrokom in učiteljico; učiteljica je prikazana kot ženska; otrokov obraz ni viden (običajno zato, ker je obrnjen proti učiteljici); narisani je otrok in učiteljica ter papir je postavljen pokončno.

Tabela 7: Rezultati HI-kvadrat testov za ugotavljanje razlik v ocenah otrokovega počutja v šoli med otroki, ki narišejo različne simbole na risbi Jaz in moja učiteljica.

Simbol, povezan z otrokovo oceno, koliko rad hodi v šolo	HI-kv.	df	p	Smer povezanosti
1. Otrok je narisani manjši kot učiteljica.	8,62	2	,013*	+
3. Nariše sonce, srce, drevo ali/in rožo.	16,05	2	,000***	+
7. Učiteljčina usta v obliki črke U.	12,74	2	,002**	+
8. Otrokova usta so v obliki črke U.	12,42	2	,002**	+
10. Nepopolna risba otroka in/ali učiteljice.	18,85	2	,000***	-
11. Učiteljčine roke so odročene.	9,99	2	,007**	+
12. Dialog med otrokom in učiteljico.	7,96	2	,019*	+
15. Prepreka med otrokom in učiteljico.	7,73	2	,021*	+
16. Podrobnosti na risbi otroka.	17,98	2	,000***	-
17. Podrobnosti na risbi učiteljice.	10,60	2	,005**	-
18. Uporaba svetlih barv.	8,54	2	,014*	+
22. Na otroku ali/in na učiteljici so narisani zobje.	15,37	2	,000***	-
30. Otrok je narisani na zgornji polovici papirja.	6,14	2	,047*	-
32. Otrok ali/in učiteljica sta narisana na sredini papirja.	7,56	2	,023*	-
33. Risba je na pokončno postavljenem papirju.	8,16	2	,017*	+
Simbol, povezan z otrokovo oceno, kako lepo je biti v šoli	HI-kv.	df	p	Smer povezanosti
3. Nariše sonce, srce, drevo ali/in rožo.	9,66	2	,008**	+
11. Učiteljčine roke so odročene.	8,57	2	,014*	+
20. Otrokove roke so iztegnjene navzgor.	8,37	2	,015*	-
22. Na otroku ali/in na učiteljici so narisani zobje.	14,67	2	,001***	-
Simbol, povezan z otrokovo oceno, koliko ga ima učiteljica rada	HI-kv.	df	p	Smer povezanosti
2. Narisan je park, igrišče, cesto ali bazen.	6,68	2	,035*	+
3. Nariše sonce, srce, drevo ali/in rožo.	11,83	2	,003**	+
7. Učiteljčina usta v obliki črke U.	7,35	2	,025*	+
10. Nepopolna risba otroka in/ali učiteljice.	13,29	2	,001***	-
16. Podrobnosti na risbi otroka.	8,88	2	,012*	-

Legenda: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. V tabeli 7 so prikazani rezultati le za tiste simbole, pri katerih so razlike med počutjem statistično pomembne. Trije obravnavani simboli so se pokazali v vseh narejenih analizah nepomembni (6: V ozadju narisani elementi šolskega razreda., 21: Prikaz dinamike. in 28: Razdalja med risbo samopodobe in risbo učiteljice, izražena v cm.). Smer povezanosti sem ocenila na osnovi podrobne analize odstotkovnih tabel pri izračunih HI-kvadrat testov, kakor tudi drugih izračunov med obravnavanimi spremenljivkami.

Otroci, ki rišejo naslednje simbole, ocenjujejo, da raje hodijo v šolo (glej tabelo 7): otrok je narisana manjši od učiteljice; narisano je sonce, srce, roža in/ali drevo; usta na risbi samega sebe in na risbi učiteljice so v obliki črke U (osebi se smejita); nariše celotno podobo samega sebe ali učiteljice (od glave do nog); odročene roke učiteljice (med rokami in telesom je pravi kot); z besedilom v oblaku je prikazan dialog med otrokom in učiteljico; prepreka med otrokom in učiteljico (klop, sošolec - ne pa tudi roža, žoga); manjkajo podrobnosti na risbi samega sebe in učiteljice (podrobnosti, po katerih bi prepoznali osebo); svetle in živahne barve; zobje niso narisani na risbi samega sebe ali/in na učiteljici; samega sebe ne narišejo na zgornji polovici lista; samega sebe ali učiteljico ne narišejo na sredini lista; papir je postavljen pokončno.

Otroci, ki rišejo naslednje simbole, ocenjujejo, da je lepše v šoli (tabela 7): narisano je sonce, roža in/ali drevo; odročene roke učiteljice; roke na risbi samega sebe niso iztegnjene navzgor; zobje niso narisani na risbi samega sebe ali/in na učiteljici.

Otroci, ki rišejo naslednje simbole, ocenjujejo, da jih ima učiteljica raje (tabela 7): otrok in učiteljica sta narisana v naravi (narisani so elementi parka, igrišča, ceste, bazena in podobnega); narisano je sonce, srce, roža in/ali drevo; usta učiteljice so v obliki črke U; celotna podoba samega sebe ali učiteljice; manjkajo podrobnosti na risbi samega sebe.

Rezultati se v marsičem ujemajo z odkritji drugih avtorjev. Pogačnik Toličičeva (1986) navaja, da če ima otrok zadovoljene potrebe po dotiku, varnosti, ljubezni in spoštovanju, so njegove risbe prepolne živih barv, igrivosti, uporabi skoraj ves risalni prostor in skoraj vedno nariše sonce. Nesrečni otroci uporabljajo sivo barvo.

Rezultati, ki prikazujejo, koliko je v obnašanju izražen občutek varnosti in kakšno je počutje v šoli pri otrocih, ki v risbah rišejo različne simbole, se presenetljivo dobro ujemajo z že zapisanimi razlikami v uporabi simbolov med prvo- in četrtošolci. Sklepali bi lahko dvojce. Prvič, četrtošolci se v šoli slabše počutijo (ker sem potrdila v drugi še neobjavljeni raziskavi) in to izrazijo z zgoraj zapisanimi simboli, druga razlaga pa je, da bi ob upoštevanju starostnih razlik ugotovili nepomembne zveze med različnimi simboli v otroški risbi in ocenami otrokovega občutka varnosti, izraženega v odnosu do učiteljice, oz. ocenami otrokovega počutja v šoli. Prav zaradi tega razloga bi bilo smiselno povečati vzorec obravnavanih risb in uvesti dodatne analize podatkov.

IV. ZAKLJUČEK

Raziskava je uresničila zastavljene cilje. Potrdila je povezanost med otrokovim obnašanjem do učiteljice ter počutjem v šoli in risanjem risbe z naslovom Jaz in moja učiteljica. Ugotovljene so bile pomembne razlike med spoloma in med razredi v vseh obravnavanih spremenljivkah: otrokovem obnašanju do učiteljice, počutju v šoli in risanju risbe. Kot pomembni neodvisni spremenljivki sta se pokazali tudi delovna doba in izobrazba učiteljice.

Raziskava pa je odprla tudi številna nova vprašanja in spodbudila nove ideje. Kot sem delno že omenila, bi bilo koristno povečati vzorec raziskovanja in analizirati zveze

med ocenami otrokovega obnašanja do učitelja, počutja v šoli in simboli v otroški risbi ob kontroli spremenljivk, ki so se v opisani raziskavi pokazale kot pomembne (spol in starost otroka). Zanimivo bi bilo ugotoviti, koliko so simboli risanja povezani z drugimi, v tej raziskavi neobravnavanimi, kazalci otrokove prilagoditve, kot so npr. storilnost, socializiranost, vedenjski problemi, anksioznost in podobno.

Za korektno analizo risb bi bilo potrebno izvesti z otroki intervju. Npr. otrok nariše sebe in učiteljico na igrišču. Če osebi nista obrnjeni ena proti drugi ali ni prikazan dialog, lahko ocenimo, da med njima ni interakcije. Morda bi v intervjuju z otrokom lahko ugotovili, da je narisal osebi, ki se skupaj igrata, čeprav to iz same risbe ni razvidno.

Otroško risbo lahko preučujemo z dveh različnih vidikov (Vinter, 1999). Prvi je usmerjen k produktu in zajema vprašalnico "kaj" (prepoznavanje elementov risbe), drugi pa je usmerjen k procesu in zajema vprašalnico "kako" (ki pomeni organizacijo gibov risanja). Drugega vidika v opisani raziskavi nisem preučevala, morda pa bi ga bilo vredno preizkusiti.

Prav tako nismo kontrolirali posnemanja sošolcev pri risanju. Bilo bi koristno le-tonemogočiti.

Odnose med otrokom in učitelji bi bilo treba preveriti še z drugimi instrumenti, čeprav lahko delno sklepamo o veljavnosti Lestvice otrokovega obnašanja do učiteljice na osnovi ujemanja z rezultati o otrokovem počutju v šoli in s simboli v otroški risbi, kakor tudi na osnovi teoretičnih modelov in že znanih zvez med obravnavanimi spremenljivkami, o katerih poročajo drugi avtorji (npr. Fury, Carlson in Sroufe, 1997).

Raziskava je odkrila pomembne razlike med dečki in deklicami v obnašanju do učiteljice. Glede na ocene učiteljic, bi naj deklice s svojim obnašanjem do učiteljice močneje izražale občutek varnosti kot dečki. Večina postavk v uporabljenem pripomočku vključuje otrokovo zaupljivost in intimnost do učiteljice. Predpostavljam, da obstajajo tudi načini obnašanja, ki izražajo navezanost na učiteljico in bolje diferencirajo dečke. Če je ta predpostavka resnična, bi bilo treba uporabljeni lestvici dodati še nove postavke (npr. upoštevanje učiteljičinega mnenja, veselje do sodelovanja z njo pri različnih nalogah in podobno). Prav tako je verjetno, da na dobljene razlike med dečki in deklicami vpliva spol učitelja. V naši raziskavi so sodelovale le ženske. Treba bi bilo preučiti tudi otrokovo obnašanje do učiteljev.

Vsekakor pomeni opisana raziskava le dober uvod v nadaljnje raziskovanje omejenjene problematike, ki je izredno kompleksna in zahtevna, lahko pa ima, kot sem že v uvodu tega prispevka pojasnila, tudi pomembno uporabno vrednost.

V. LITERATURA

- Cassidy, J. (1988). Child-mother attachment and the self in six-year-olds. *Child Development*, 59, 121-134.
- Cassidy, J. in Berlin, L. J. (1994). The insecure/ambivalent pattern of attachment: Theory and research. *Child Development*, 65, 971-991.
- Cox, M. (1992). *Children's drawings*. Penguin Books, London.
- Fury, G., Carlson, E. A. in Sroufe, L. A. (1997). Children's representations of attachment relationships in family drawings. *Child Development*, vol. 68, 6, 1154-1164.
- Howes, C. in Hamilton, C. E. (1992a). Children's relationships with caregivers: Mothers and child care teachers. *Child Development*, 63, 859-866.
- Howes, C. in Hamilton, C. E. (1992b). Children's relationships with child care teachers: Stability and concordance with parental attachments. *Child Development*, 63, 867-878.
- Pogačnik Toličič, S. (1986). *Govorica otroške risbe*. DZS, Ljubljana.

- Sroufe, L. A., Cooper, R. G. in DeHart G. B. (1996). *Child development, Its nature and course*, Third edition. McGraw-Hill, inc., USA.
- Tušak, M. (1997). *Risanje v psihodiagnostiki I. Razprave*, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Vinter, A. (1999). How meaning modifies drawing behavior in children. *Child Development*, vol. 70, 1, 33-49.